

Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi

Diren Çakmak'ın, yoğun bir emek ürünü olan çalışmasında 18., 19. ve 20. yüzyıldaki Osmanlı iktisat politikaları ele alınırken, Yakınçağ Osmanlı iktisat düşünürlerinin en önemlileri de tek tek ve ayrıntılı olarak inceleniyor.

Barış DOSTER
dosterb@hotmail.com

Diren Çakmak, genç kuşağın üretken iktisatçılarından. Forum dergisi üzerine yaptığı kapsamlı inceleme, geçen yıl çıkmıştı. Kısa süre önce de 'Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi' adlı çalışması okuyucuyla buluştu. Çakmak, kimi üniversitelerde artık müfredattan bile kovulan iktisadi düşüncenin evrimi, iktisat tarihi, Türk iktisat tarihi, iktisadi düşünceler tarihi, kalkınma iktisadı gibi alanlarda ürün vermeyi seviyor. Neo Klasik iktisat okulunun tahakkümüne karşı çıkıyor. Televizyonlardan inmeyen akademisyenlerin, medyatik siyaset bilimcilerin, mevcut iktidarın resmi tarihçilerinin, halkın "televole iktisatçısı" diye alay ettiği iktisatçıların yaptığının tersini yapıyor. Kolaya kaçmıyor, en geniş ve derin anlamıyla piyasaya ve piyasacılığa teslim olmuyor. Kitap zengin kaynakçasıyla da dikkat çekiyor. Yavuz Sabuncu ve Bilsay Kuruç'un öğrencisi olan Çakmak, Mustafa Akdağ'dan Ömer Lütfi Barkan'a, Niyazi Berkes'ten Doğan Avcıoğlu'na, Sencer Divitçioğlu'ndan

Tevfik Çavdar'a, Halil Inalcık'tan Enver Ziya Karal'a, İdris Küçükömer'den Muzaffer Sencer'e, Şevket Pamuk'tan İlber Ortaylı'ya, Sabri Ülgener'den Hilmi Ziya Ülken'e, Tarık Zafer Tunaya'dan Ahmed Güner Sayar'a, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan Fuat Köprülü'ye, Kemal Karpat'tan Zafer Toprak'a dek konu üzerinde çalışan araştırmacıların neredeyse tamamına yakınına incelemiş bulunuyor.

Çakmak kitabında söze, Osmanlı iktisadi ve toplumsal yapısını tek bir sözcükle, kavramla ya da kuramla açıklamanın olanaksız olduğunu vurgulayarak başlıyor. Çalışmasında da Max Weber'in "patrimonyal egemenlik", Karl Polanyi'nin "yeniden dağıtımçı/ haraççı düzen" ve Immanuel Wallerstein'in "modern dünya sistemi" kuramlarını birlikte kullanıyor. Osmanlı'nın iktisadi ve toplumsal yapısındaki dönüşümlerin, iç ve dış

dinamiklerin karmaşık etkileşimi sonucu ortaya çıktığını belirtirken, Osmanlı toplumunda ekonominin toplumsal ilişkiler bütünü içinde ve ondan ayrılmayacak şekilde yapılandığını ifade ediyor. "Kazanç amacının ve ücret

karşılığı çalışmanın noksan olduğu bir düzende, üretim ve dağıtım düzeninin nasıl sağlandığının yanıtını, toprağın ve emeğin ürünlerinin toplanması, depolanması ve yeniden dağıtılması faaliyetlerini içeren yeniden dağıtımçı/ haraççı örgütlenme vermektedir" diyen Çakmak, Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar Osmanlı'da modern iktisadi düşüncenin varlığından söz edilemeyeceğini belirtiyor.

Çakmak'a göre; "Din, töre, geleneksel itaatkâr yapı ve maddeye yani dünyaya yüz

çevirmiş olan Osmanlı insanının fütuhât-gaza kültürüne olan bağlılığı, onu modern iktisadi düşüncenin Batı'daki gelişimini algılamaktan ya uzak tutmuş ya da doğru

algılamasına izin vermemiştir. Onun bilim algısı da iktisadi düşüncenin evrimini olumsuz etkilemiştir. Ulema; özgür akla, felsefi düşünceye yaşam hakkı tanımamıştır. Sultanın sözüne muhalif söz söylemenin, ölümü göze almayı gerektirdiği, eleştiri kültürünün gelişmediği, kişi iradesinin yok sayıldığı, merkezi otoritenin iktisadi faaliyetler üzerindeki baskın rolünün varlığını koruduğu, mülkiyet- üretim- dağıtım- tüketim ilişkilerindeki belirsizliğin sürdüğü bir düzende, iktisadi düşüncenin kısır ve sığ olması da kaçınılmazdır".

Çakmak'ın, yoğun bir emek ürünü olan çalışmasında 18., 19. ve 20. yüzyıldaki Osmanlı iktisat politikaları ele alınırken, Yakınçağ Osmanlı iktisat düşünürlerinin en önemlileri de tek tek ve ayrıntılı olarak inceleniyor. Bu kapsamda, Namık Kemal'in, Sakızlı Hannes Paşa'nın, Mehmet Cavit Bey'in, Ahmet Mithat Efendi'nin, Akyiğitzade Musa Bey'in, Ziya Gökalp'in, Tekin Alp'in ve Hüseyin Hilmi Bey'in iktisada ilişkin düşünceleri de ayrı ayrı ele alınıyor.

Sözün özü; 'Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi' adlı çalışma, meraklı okurun ilgisini hak ediyor.

